

باسمه تعالی

مروری بر دستاوردهای دعا در بیانات رهبر انقلاب

رهبر انقلاب اسلامی در بیانات در ارتباط تصویری ستاد ملی مبارزه با کرونا (۱۳۹۹/۰۲/۲۱) مسئله دعا را نیاز حتمی و اساسی انسان خواندند و فرمودند: «مردم احتیاج دارند به اینکه بخصوص در مسائل مهم، در قضایا یا حوادث مهم بتوانند این توسل و این توجه و این ارتباط با خدا و خواستن از خدا را داشته باشند؛ یک فکری برای این بشود. من حتی معتقدم که اگر قواعد سخت گیرانه ای هم در این زمینه گذاشته بشود، وضع بشود، مردم مؤمن و مسجدی ما بیشتر از دیگران به قواعد عمل می کنند».

حضرت آیت الله خامنه ای در تمام ایام عبادی و مناسبت های عبادی، بهترین عبادت را «دعا» می دانند. در تمام ایام ماه مبارک رمضان، ماه رجب، ماه شعبان، شب های قدر، لحظات سخت زندگی، هنگامه بروز مشکلات و به طور کلی در همه حالات زندگی اصلی ترین توصیه ایشان دعا است. ایشان آنگاه که درباره دعا بحث می کنند، عموماً آن را ذیل عنوان «دستاوردها، فوائد و برکات دعا» مطرح کرده اند. در این یادداشت «دستاوردهای دعا» را براساس بیانات حضرت آیت الله خامنه ای تبیین می کند.

گفتار اول: جایگاه و مفهوم دعا

الف. جایگاه فردی دعا

یکی از مفاهیم مهم در اسلام، دعا است. «در قرآن کریم، بارها در باب دعا و دعایی که بندگان صالح خدا کرده اند، سخن گفته شده است... انبیای الهی در مواقع سختی دعا می کردند و از خدای متعال کمک میخواستند: «فدعا ربه انی مغلوب فانتصر» (۱) که از قول حضرت نوح علیه السلام نقل شده است. یا از قول حضرت موسی علیه السلام نقل شده است: «فدعا ربه ان هؤلاء قوم مجرمون» (۲) موسی به خدا شکایت کرد و به او پناه برد. خدای متعال در چند آیه از آیات قرآن وعده کرده است که دعا را مستجاب خواهد کرد. یکی از آیات، همین آیه مبارکه «و قال ربکم ادعونی استجب لکم» (۳) است؛ یعنی پروردگار شما فرموده است که مرا دعا کنید، تا استجاب کنم».

«دعا سخن گفتن با خدای متعال است» (۴) انسان وقتی قرآن می خواند خدا با او حرف می زند و وقتی دعا می خواند او با خدا حرف می زند. با این توصیف، دعا همان قرآن است و «به تعبیر امام بزرگوارمان، دعا قرآن صاعد است.» (۵) قرآن، حقایقی است که از بالا بر ما نازل می شود و دعا همان حقایقی است که از پایین به بالا صاعد می شود. از طرفی ارتباط نداشتن با دعا و نبود حال دعا، یکی از علائم بد برای انسان است. «عبارت حکمت آمیزی است. می گوید: «انا من ان اسلب الدعا اخوف من ان اسلب الاجابة»؛ «از این که دعا از من گرفته شود بیشتر میترسم تا این که اجابت از من گرفته شود.» (۶)

ب. جایگاه تمدن ساز دعا

در اندیشه حضرت آیت الله خامنه ای، دعا جایگاه تمدنی دارد. لذا «جمهوری اسلامی... در درون و در دل افراد خود باید درهایی به سوی دعا و تضرع باز کرده باشد. بدون این، نمی شود. اگر می خواهید در مقابل دشمن، استوار باشید، باید باب دعا را به روی خودتان باز کنید... جامعه ی اسلامی باید جامعه ی دعا و تضرع و انابه ی الی الله باشد». (۷)

ج. معنای دعا

دعا یعنی «با خدای متعال سخن گفتن؛ در واقع خدا را نزدیک خود احساس کردن و حرف دل را با او در میان گذاشتن. دعا یا درخواست است، یا تمجید و تحمید است، یا اظهار محبت و ارادت است؛ همه ی اینها دعاست». (۸)

گفتار دوم: دستاوردهای معرفتی دعا

اولین دستاورد دعا، این است که دعا، معرفت و بصیرت انسان را افزایش می دهد. البته «این مخصوص دعاهایی است که از معصوم به ما رسیده است». (۹) زیرا «در این دعاها معارفی وجود دارد که انسان اینها را از روایات و آثار روایی نمی تواند به دست بیاورد؛ در دعاها صریح اینها بیان شده است». (۱۰) و «حقایق و معارفی که در ادعیه ی رسیده ی از معصومین (علیهم السلام) وجود دارد، یک دهم آن در همه ی روایات و خطب رسیده ی از معصومین (علیهم السلام) وجود ندارد؛ جز آن روایات توحیدی و خطب توحیدی. این دعاها خیلی اهمیت دارد». (۱۱)

در این میان صحیفه سجادیه از جایگاه ویژه ای برخوردار است. زیرا یک «کتاب معجزنشانی است» (۱۲) و «خلاصه و عصاره ای از تفکرات اهل بیت (ع) در این کتاب گنجانده شده است». (۱۳) حال سؤال این است که دعا، چگونه کارکرد معرفتی دارد؟ این سؤال را در ادامه پاسخ می دهیم.

الف. تعمیق معرفت

انس با ادعیه و صحیفه سجادیه و فهم معارف آنها، به انسان معرفت و بصیرت می دهد و مهم تر اینکه معرفت دینی را در انسان تعمیق می کند در نتیجه از انحرافات رفتاری حفظ می کند. «انس با قرآن و تدبر در قرآن، همچنین تدبر در ادعیه ی مأثوره ای که اعتبار دارد - مثل صحیفه ی سجادیه و بسیاری از دعاها - در تعمیق معرفت دینی خیلی نقش دارد». (۱۴)

ب. افزایش ایمان

کارکرد دیگر معرفت افزایی دعا «تقویت و استقرار ایمان در دل است. خصوصیت دعا این است که ایمان را در دل پایدار و مستقر می کند. ایمان قابل زوال در مواجهه ی با حوادث عالم و سختی ها، خوشی ها، تنعم ها و

حالات گوناگون انسان، در خطر از بین رفتن است... خصوصیت دعا این است که ایمان را در دل انسان مستقر و ثابت می کند و خطر زوال ایمان با دعا و استمرار توجه به خدای متعال از بین می رود». (۱۵)

ج. ارتقای خواسته ها و نیازها

یکی از مهم ترین کارکردهای معرفت افزایی دعا این است که «در دعاها به ما یاد میدهند که از خدا چه بخواهیم... معصومین علیهم السّلام، یاد میدهند که چه باید از خدا بخواهیم. چیزهایی که باید از خدا خواست، همان هاست که آن بزرگواران در ادعیه مطرح میکنند. بعضی در دنیا، به سراغ زیادی های زندگی می روند». (۱۶)

البته توجه به این نکته ضروری است که اینگونه نبوده که «ائمه علیهم السّلام، آنچه را که در دعا و در نیمه شب و در حال تضرع و گریه می گفته اند، فقط برای این بوده است که ما از آنها یاد بگیریم؛ بلکه ایشان قصد انشا می کردند و حقیقت را می گفتند». (۱۷)

د. یادآوری نقطه های ضربه پذیر

کارکرد دیگر معرفت افزایی این است که ائمه (ع) «در خلال دعاها مذکور، نقطه های ضربه پذیر معنوی را به یاد ما می آورند و هشدار می دهند که «ممکن است از این نقاط ضربه بخورید و آسیب ببینید.» مثلاً «گناهای وجود دارد که نعمتها را از انسان می گیرد. «اللّهم اغفر لی الذّنوب الّتی تحبس الدّعاء.» (۱۸) گناهایی هم وجود دارد که دعا را حبس می کند». (۱۹)

گفتار سوم: دستاوردهای معنوی دعا

اصلی ترین دستاورد دعا این است که «انسان با دعا و تضرع و عرض حاجت، خود را به خدای متعال نزدیک کند. نفس دعا کردن، تقرب الی الله است. خود حرف زدن با پروردگار، خود تضرع کردن، با خدای متعال سخن گفتن، نزد خدای متعال عذرخواهی و توبه و استغفار کردن، برای انسان یکی از مقاصد و هدفهاست. این، بالاترین جنبه هایی است که در دعا وجود دارد» (۲۰) این دستاوردها نیز به صورت های مختلفی ظهور می کنند که در ادامه به آنها اشاره می کنیم.

الف. غفلت زدایی از یاد خدا

اولین کارکرد معنوی دعا «زنده نگهداشتن یاد خدا در دل، غفلت را - که مادر همه ی انحراف ها و کجی ها و فسادهای انسان، غفلت از خداست - می زداید. دعا غفلت را از دل انسان می زداید؛ انسان را به یاد خدا می اندازد و یاد خدا را در دل زنده نگه می دارد». (۲۱)

ب. خشوع در مقابل پروردگار

کارکرد معنوی دیگر دعا، خشوع در مقابل پروردگار است. «اصل دعا، این است. این که میبینید از قول پیغمبر صلی الله علیه و آله نقل شده است که فرمود: «الدعاء مخ العبادة» (۲۲) مغز عبادت دعاست. به خاطر آن است که در دعا حالتی وجود دارد که عبارت است از وابستگی مطلق به پروردگار و خشوع در مقابل او. اصل عبادت هم این است... خدای متعال، گاهی برای من و شما مشکلاتی به وجود میآورد، تا وادار به تضرع و توجه و خشوعمان کند». (۲۳)

ج. تقویت روح عبودیت

«دعا، مظهر بندگی در مقابل خداوند و برای تقویت روح عبودیت در انسان است، و این روح عبودیت و احساس بندگی در مقابل خداوند، همان چیزی است که انبیای الهی از اول تا آخر، تربیت و تلاششان متوجه این نقطه بوده است که روح عبودیت را در انسان زنده کنند». (۲۴)

د. دمیدن روح اخلاص

دمیدن روح اخلاص در انسان، چهارمین کارکرد معنوی دعا است. «با خدا سخن گفتن و خود را نزدیک او دیدن، به انسان روح اخلاص میدهد. اخلاص یعنی کار را برای خدا انجام دادن. همه ی کارها را می شود برای خدا انجام داد... دعا روح اخلاص را در انسان می دمد». (۲۵)

گفتار چهارم: دستاوردهای اخلاقی دعا

پیامبر اسلام هدف از بعثت خود را کامل کردن مکارم اخلاق برای انسانها دانست «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ» (۲۶) این هدف در دوران حکومت پیامبر اتفاق افتاد. اما پنجاه سال بعد، مسلمانان فرزند همان پیامبر را با بدترین وضع به شهادت رساندند. امام سجاد (ع) که بازمانده و پیام آور عاشورا بود، در دوران امامت خود، واقعه کربلا را تحلیل کردند و به این نتیجه رسیدند که «بخش مهمی از مشکلات اساسی دنیای اسلام که به فاجعه کربلا انجامید، ناشی از انحطاط و فساد اخلاق مردم بود... اگر مردم پست و دارای رذائل اخلاقی نبودند، حکومتها (هرچند فاسد، ظالم و حتی بی دین) نمی توانستند چنین فاجعه بزرگی را رقم بزنند... یک ملت، وقتی منشأ همه مفسد خواهد شد که اخلاق او خراب شود. این را امام سجاد (ع)، در چهره جامعه اسلامی تفحص کرد، و کمر بست به این که این چهره را از این زشتی پاک کند و اخلاق را نیکو گرداند». (۲۷)

لذا امام سجاد (ع) دعا را شالوده ی این درمان قرار داد و توانست فضایی معنوی در جامعه ی اسلامی به وجود بیاورد و توانست به وسیله دعا به تعلیم و تغییر اخلاق در جامعه اسلامی بپردازد.

امیر المومنین (ع) نیز همین نسخه را انجام داده بودند. «آن روزی که امیرالمؤمنین (علیه الصلاة و السلام) در جامعه ی اسلامی آن روز بر سر کار آمد، وضع امت مسلمان با آن روزی که پیغمبر اکرم از دنیا رفت، تفاوت

زیادی کرده بود... یکی از کارهای مستمر امیرالمؤمنین پرداختن به تربیت اخلاقی آن مردم است. همه ی انحرافهایی که در جامعه پیش می آید، برگشتش و ریشه اش در اخلاقیات ماست... این حقیقت، امیرالمؤمنین را به بیان یک حقیقت مهمتری وادار می کند و آن حقیقت بالاتر این است که اغلب این خصال باطل و مضر در انسانها، بر میگردد به دنیاطلبی... یاد خدا و توجه به ذکر و مناجات الهی، مهمترین علاجه است که امیرالمؤمنین برای این کار دارد... لذا شما دعاهای امیرالمؤمنین را نگاه کنید؛ پرشورترین دعاها همین دعاهای امیرالمؤمنین است. البته ادعیه ی رسیده ی از معصومین (علیهم السّلام) همه پرمغز، پر مضمون از لحاظ سوز و گداز عاشقانه و عارفانه است و غالباً در حد عالی، منتها جزو بهترینها یا شاید بهترینها، این دعاهائی است که از امیرالمؤمنین (علیه الصّلاة و السّلام) رسیده است». (۲۸) این دستاورد نیز به صورت های مختلفی می تواند کارکرد داشته باشد.

الف. خودسازی و رشد فضایل اخلاقی

اولین کارکرد اخلاقی دعا «خودسازی و رشد فضایل اخلاقی در انسان است. انسان با توجه به خدا و با حرف زدن با خدای متعال، فضایل اخلاقی را در خود تقویت می کند؛ این خاصیت قهری و طبیعی انس با پروردگار است؛ بنابراین دعا می شود پلکان عروج انسان به سمت کمالات. متقابلاً دعا رذایل اخلاقی را از انسان میزداید؛ حرص و کبر و خودپرستی و دشمنی با بندگان خدا و ضعف نفس و جبن و بی صبری را از انسان دور می کند». (۲۹)

ب. ایجاد محبت به خدای متعال

دومین کارکرد اخلاقی دعا «ایجاد محبت به خدای متعال است. دعا عشق به خدای متعال را در دل زنده می کند. مظهر همه ی زیباییها و خوبی ها ذات اقدس پروردگار است. دعا و انس و تکلم با خدای متعال، این محبت را در دل به وجود می آورد». (۳۰)

ج. امید به آینده

کارکرد دیگر دعا از حیث اخلاقی «دمیدن روح امید در انسان است. دعا به انسان قدرت مقاومت در مقابل چالشهای زندگی را میدهد. هر کس در دوران زندگی خود با حوادثی مواجه می شود و چالش هایی پیدا می کند. دعا به انسان توانایی و قدرت میدهد و انسان را در مقابل حوادث مستحکم می کند؛ لذا در روایت از «دعا» تعبیر شده است به سلاح. از نبی مکرم نقل شده است که فرمود: «الا ادلکم علی سلاح ینجیکم من اعدائکم» «سلاحه یی را به شما معرفی کنم که مایه ی نجات شماست؛ «تدعون ربکم باللیل و النهار فانّ سلاح المؤمن الدعاء». (۳۱) در مواجهه ی با حوادث، توجه به خدای متعال، مثل سلاح برنده یی در دست انسان مؤمن است». (۳۲)

هـ پاسخ به نیازهای فطری

کارکرد دیگر دعا از جهت اخلاقی این است که «اگر انسان اجازه نداشت زبان به دعا و مناجات باز کند، چه میکرد؟ چطور می توانست روح تشنه و گرسنه ی خود را اشباع کند؟ چه چیزی غیر از اُنس با خدا می تواند این روح تشنه ی انسان را سیراب کند؟» (۳۳) «لذا دعا، یک نعمت است و فرصت دعا کردن، یک نعمت است.» (۳۴)

گفتار پنجم: دستاوردهای مادی دعا

انسان سر تا پا نیاز است. خداوند مجموعه ای از امکانات را به انسان داده است تا این نیازها را برطرف کند؛ اما گاهی این امکانات دچار کمبود می شود. در این صورت است که انسان به مشکل اساسی بر می خورد. انسان برای رفع این مشکلات و برطرف کردن نیازهای خود، نیازمند قدرتی برتر است. هرچند عده ای از انسانها دل به نقطه های خیالی دارند؛ اما قدرت مطلق و حقیقی کسی نیست غیر از خداوند. راز خواستن از خداوند این است که «باید در خانه خدا رفت، تا از تضرع پیش دیگران، بی نیاز شد.» (۳۵)

بنابراین دعا «در حقیقت وسیله ای برای رسیدن به حوائج خودمان میجوییم و راهی به سوی این حوائج میپیماییم و از آن استفاده میکنیم. این، یک گونه دعا کردن است: دعا برای گرفتن مقصود. این طور نیست که کسی گمان کند همه ی مقاصد، به وسیله ی ابزارها یا وسایل مادی برای انسان ها قابل دسترسی است. بلکه چیزهایی را انسان با دعا باید به دست آورد. البته نه دعای تنها و دعای بدون عمل.» (۳۶)

«وقتی خدای متعال به من و شما امر می کند که از او بخواهیم و طلب کنیم، معنایش این است که خدای متعال تصمیم دارد که آنچه را میخواهیم، به ما بدهد. لذا در روایت است که: «ما کان اللّٰه لیفتح لعبد الدّعاء فیغلق عنه باب الاجابة واللّٰه اکرم من ذلک» (۳۷) خدای متعال کریم تر از آن است که باب دعا را باز کند، اما باب اجابت را ببندد.» (۳۸) در این بحث سه سؤال مهم وجود دارد که به آن می پردازیم.

الف. نقش علل و اسباب طبیعی

یکی از سؤالات مهم این است که «اگر دعا، چنین نقش معجزآسایی دارد، پس این وسایل دنیوی و این ابزارها و علم و صنعت و نظایر آن چیست؟ جواب این است که دعا رقیب ابزارهای مادی نیست. این طور نیست که وقتی انسان می خواهد به مسافرت برود، یا با خودرو و قطار و هواپیما عازم شود و یا با دعا برود! همچنین این طور نیست که اگر انسان بخواهد وسیله ای به دست آورد، یا پول خرج کند و یا اگر پول نداشت به دعا متوسل شود و آن وسیله را به دست آورد! معنای دعا این است که شما از خدا بخواهید تا او این وسایل را جور بیاورد. آن وقت علل مادی، هر کدام در جای خودشان قرار می گیرند. دعای مستجاب این گونه است... بنابراین دعا رقیب آنها نیست، بلکه در طول آنهاست. دعا، جور آورنده آنهاست.» (۳۹) البته بحث معجزه مسئله دیگری است چون جزء استثنائات است.

بنابراین «لازم نیست دعا همیشه قوانین طبیعی را به هم بزند و برخلاف قوانین طبیعی عمل کند؛ نه. دعا درچارچوب قوانین طبیعی مستجاب می شود و خواسته شما برآورده می‌گردد. این قدرت خداست که قوانین را جور می آورد، کنار هم می گذارد و مقصود شما برآورده می شود». (۴۰)

ب. دلیل مستجاب نشدن برخی دعاها

سوال مهم دیگر این است که چرا برخی دعاها مستجاب نمی شود؟ چرا خداوند فرموده است دعا کنید تا استجابت کنم، اما برخی دعاها مستجاب نمی شود؟ پاسخ این سؤال را از دو جهت باید بررسی کنیم. اول اینکه اساساً استجابت به چه معناست؟ دوم اینکه استجابت دعا چه شرایطی دارد؟

۱) معنای استجابت:

بر اساس آنچه گفتیم «بزرگترین فایده ی دعا، فایده ی نقد دعاست که به خود شما دعاکننده می‌رسد؛ یعنی ایجاد رابطه با خدای متعال و احساس محبت و شوق به تقرب به پروردگار عالم. این، نقدترین دستاورد دعاست که متعلق به خود شما دعاکننده است؛ بحث استجابت، بحث دیگری است». (۴۱)

لذا هر دعایی قطعاً ۳ دستاورد از ۴ دستاورد مذکور را دارد. یعنی هر دعایی قطعاً دستاوردهای معنوی و تقرب به خداوند، دستاوردهای اخلاقی و اصلاح رذائل اخلاقی، دستاوردهای معرفتی و افزایش ایمان را به همراه دارد. و گاهی ممکن است دستاورد چهارم یعنی دستاوردهای مادی و برآورده شدن خواسته ها و نیازها را نداشته باشد. با این نگاه، انسانی که با دعا انس دارد، قطعاً همیشه به برکات فراوانی می رسد. معنای استجابت نیز همین است. زیرا با هر دعایی سه استجابت و دستاورد مهم برای انسان به ارمغان آورده می شود.

۲) شروط استجابت:

«در روایات آمده است که اگر شرایط دعا وجود نداشته باشد، دعا مستجاب نمی شود. لذا هر دعایی باید شرایطش به وجود بیاید. لذا دعا «بدان معنا نیست که هر چه شما خواستید و هر طور آن را با خدای متعال در میان گذاشتید، برآورده خواهد شد؛ نه. شرایطی دارد، آدابی دارد؛ مثل همه ی اسباب عادی و مثل همه ی خواستن ها. اگر شما از دوستان هم چیزی بخواهید، آداب و تشریفاتش دارد. ادب مخصوص دعا را باید به کار گرفت». (۴۲)

دعا باید خوب خوانده شود. در اینصورت است که خداوند آن را می شنود. دعا باید «وَأَسْمَعُ دُعَائِي إِذَا دَعَوْتُكَ وَ أَسْمَعُ نِدَائِي إِذَا نَادَيْتُكَ» (۴۳) باشد. «یک جور دعا خواندنی هست که خدا آن را نمی شنود» (۴۴) و آن دعائی است که خود ائمه هم از آن پناه می برند. «أَعُوذُ بِكَ... مِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ». (۴۵) دعای خوب چند ویژگی و شروط مهم دارد که در فصل بعدی به این شروط می پردازیم.

۳) وجود مصالح بالاتر:

گاهی تمام شرایط نیز وجود دارد اما دعا مستجاب نمی شود. آن در «مواردی که در علم الهی، مصالحی وجود دارد که آن مصالح را ما نمی دانیم و خدای متعال، به خاطر دعای من و شما مصالح عمومی آفرینش، یا مصالح یک ملت را به هم نمی ریزد. آن جا که سر راه خواسته ی ما، مصلحت بزرگی مانع نباشد و آن جا که توجه لازم را در حال دعا داشته باشیم، دعا مستجاب خواهد شد؛ یا زود و یا دیر». (۴۶)

۴) عدم اقتضای قوانین عالم:

«ممکن است استجاب به معنای برآورده شدن صد درصد آن خواسته هم نباشد. گاهی ممکن است قوانین خلقت، اقتضای این را نکند که خدا آن حاجت را حتماً برآورده کند. در مواردی قوانینی وجود دارد که آن خواسته برآورده شدنی نیست، یا به زودی برآورده شدنی نیست. در غیر این موارد، قاعدتاً خدای متعال پاسخ این است که خواسته شما را برآورده می کند». (۴۷)

بنابراین این انگاره ای که غالباً درباره مفهوم دعا وجود دارد که موضوع دعا باید مستجاب شود و اگر مستجاب نشود، نشانگر این است که خدا بنا ندارد دعاهای ما را مستجاب کند، درست نیست؛ بلکه باید به این نکات مذکور توجه کرد.

ج. تعارض تلاش و دعا

«معنای دعا این نیست که شما از خدا بخواهید و بنشینید و فکر نکنید؛ نه، از خدا بخواهید، تا وقتی حرکت میکنید، در حرکت، شما را کمک کند. از خدا بخواهید، تا وقتی انتخاب میکنید، در انتخاب درست، شما را کمک کند. از خدا بخواهید، تا اگر صحنه، صحنه ی دشواری است و قابل تشخیص نیست، در تشخیص به شما کمک کند». (۴۸)

گفتار ششم: آداب و شرایط رسیدن به دستاوردهای دعا

«چه دعایی باید بکنیم که دنبال آن، اجابت باشد. گاهی انسان چیزی را از خدا میخواهد و به حسب ظاهر احساس می کند که این خواسته برآورده نشد. شرط مهم اجابت دعا این است که دعا به معنای حقیقی کلمه و با شرایط خود انجام بگیرد». (۴۹)

الف. همراه با توجه و آمیخته شدن با دعا

«یکی از شرایط استجاب دعا این است که آن را با توجه مطرح کنیم. گاهی لقلقه زبان، جملاتی چون «خدایا ما را بیمارز»، «خدایا به ما سعه رزق بده» و «خدایا قرض ما را ادا کن» است. ده سال انسان این گونه دعا می کند، اصلاً مستجاب نمی شود. این فایده ای ندارد.» (۵۰) بنابراین «عمده ترین آداب، این است که انسان به خدای متعال توجه کند و با همه ی دل، از خدا بخواهد. هنگامی که قلب انسان رقیق می گردد و توجهی پیدا می شود، وقت دعاست. آن وقت اگر از خدا بخواهید، غالب این است که مقصود برآورده می شود». (۵۱)

ب. با معرفت دعا کردن

«یکی دیگر از شرایط دعای مستجاب این است که انسان دعا را با معرفت انجام دهد» (۵۲) با معرفت دعا کردن به چند گونه است:

اول: «بداند که این دعا و این درخواست از کسی است که قدرت دارد همه ی آنچه را که انسان می خواهد، برای او انجام دهد؛ یعنی به اثر دعا باور داشته باشد». (۵۳)

دوم: «دعا، خواندنِ خداست؛ حالا می تواند به زبان فارسی یا به زبان خودتان باشد؛ هرچه که می خواهید با خدا حرف بزنید؛ این، دعاست. هرچه می خواهید با او در میان بگذارید. گاهی هم حاجت خواستن نیست، فقط اُنس با خداست». (۵۴)

سوم: «بهترین دعا آن است که از سرمعرفتی عاشقانه به خدا و بصیرتی عارفانه به نیازهای انسان انشا شده باشد، و این را فقط در مکتب پیامبر خدا (صلی الله علیه واله وسلم) و اهل بیت طاهرین او - که اوعیه ی علم پیامبر(ص) و وراثت حکمت و معرفت اویند - می توان جست.» (۵۵) «دعاهایی که از ائمه رسیده است، بهترین دعاهاست... انسان باید این دعاها را قدر بداند و از آنها استفاده کند». (۵۶)

چهارم: «باید معنای این دعاها را بفهمیم. خوشبختانه الان ترجمه های خوب وجود دارد و مفاتیح الجنان و دعاها ی گوناگون ترجمه شده است. با توجه به ترجمه ها، دقت کنند و بخوانند». (۵۷)

از نظر حضرت آیت الله خامنه ای، بهترین دعاها ی مأثوره، دعاها ی صحیفه سجادیه (به ویژه دعاها ی پنجم، هفتم، هشتم، شانزدهم، بیستم، سی و دوم)، کمیل، ابو حمزه ثمالی، مناجات شعبانیه و عرفه است.

ج. دوری و اجتناب از گناه

«یکی دیگر از شرایط دعا، اجتناب از گناه و توبه است...درباره ی دعا و استجاب دعا در روایت دارد که: «و لیخرج من مظالم الناس» (۵۸) انسان باید از مظلومه ی مردم خارج شود تا دعایش قبول شود.» (۵۹) «گناهانی هم وجود دارد که دعا را حبس می کند. پناه بر خدا! ممکن است انسان مرتکب گناهی شود که هر چه دعا کند، آن دعا بی اثر و بی فایده گردد». (۶۰)

د. حضور قلب و خضوع و خشوع

«یکی دیگر از شرایط استجاب دعا، حضور قلب و خشوع است. همان طور که عرض کردیم، معنای دعا این است که شما با خدا حرف بزنید؛ خدا را در مقابل خود احساس کنید و حاضر و ناظر بدانید. این که انسان همین طور طبق عادت چیزی را بر زبان بیاورد و مطالبه یی را ذکر کند - خدایا ما را بیمارز، خدایا پدر و مادر ما را بیمارز - بدون این که در دل خود حقیقتاً حالت طلبی را احساس کند، این دعا نیست؛ لقلقه ی لسان است. «لا یقبل الله عزوجل دعاء قلب لاه» (۶۱) دل غافل و بیتوجه و سر به هوا اگر دعا کند، خدای متعال دعایش را قبول نمی کند». (۶۲)

هـ. نخواستن کارهای نشدنی

«بزرگان دین فرموده اند: کارهای نشدنی را از خدای متعال نخواهید... پس، اگر چیزی را از خدای متعال طلب کردیم که نشدنی و به خلاف سنتهای معمولی عالم است، برآورده نمی شود. (۶۳)

ز. بزرگ و زیاد ندانستن دعا و خواسته ها

«در دعا همت بلند داشته باشید؛ درخواست های بزرگ بکنید؛ سعادت دنیا و آخرت را بخواهید و نگویند اینها بزرگ است، اینها زیاد است؛ نه، برای خدای متعال اینها چیزی نیست.» (۶۴) «در روایات دارد، وقتی برای حاجاتی دعا میکنید، دعا و خواسته ی خود را زیاد ندانید. یعنی هرچه مایل هستید و می خواهید، از خدا طلب کنید. نگویند «این زیاد است. کمتر بخواهم تا بشود» ما از استکثار دعا منع شده ایم.» (۶۵)

و. کوچک نشمردن خواسته ها

«از کوچک بودن خواسته هم ابا نداشته باشید. خواسته های کوچکِ کوچک را هم از خدا بخواهید. در روایت است که حتی بند کفش خود را - که چیز خیلی حقیری است - از خدا بخواهید. روایتی است از امام باقر علیه الصلوة والسلام که می فرماید: «لَا تَحْقِرُوا صَغِيرًا مِنْ حَوَائِجِكُمْ فَإِنَّ أَحَبَّ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى اللَّهِ اسْتَلْهُمْ» (۶۶) حاجت های کوچک را حقیر نشمارید و از خدا بخواهید. خوب؛ انسان به بند کفش احتیاج دارد؛ به در مغازه میرود و میخرد. این هم دعا لازم دارد؟! بله! تا احساس کردید که به بند کفش و یا هر چیز دیگر به این کوچکی نیاز دارید، دل را متوجه خدا کنید و بگویید: «پروردگارا! این را هم به من برسان.» رساندنش به چه ترتیب است؟ به این ترتیب است که پول در جیبم بگذارم، سرِ کوچه بروم، از مغازه بخرم و بعد هم آن را مورد استفاده قرار دهم. به هر حال، باید از خدا بخواهید. اگر چه به در مغازه رفتید، پول دادید و بند کفش خریدید؛ اما باز هم آن را خدا به شما داد. از غیر طریق خدا که چیزی به دست انسان نمی رسد. هر چه به ما می رسد خدا به ما می دهد.» (۶۷)

ح. عجله نکردن در استجابت دعاها

«در روایات دارد: «النهی من الاستعجال فی الدعاء.» یعنی در دعا عجله نکنید. اگر چیزی را خواستید و در زمانی که شما خواستید برآورده نشد، نگویند که خدای متعال دعای مرا مستجاب نکرد؛ نه. «الامور مرهونةً باوقاتها.» در روایت دارد: بنی اسرائیل بعد از آن که خدای متعال وعده داد آنان را نجات خواهد داد، چهل سال دعا کردند و بالاخره شد. کار بزرگی هم انجام شد. غرق فرعون و پیروزی موسی بر فرعون، امری نیست که چهل سال تلاش، برای آن زیاد باشد. عجله نکنید.» (۶۸)

پی نوشت ها:

- (۱) قمر، ۱۰
- (۲) دخان، ۲۲
- (۳) غافر، ۶۰
- (۴) بیانات در دیدار خانواده های شهدای هفتم تیر و جمعی از خانوادههای شهدای مدافع حرم، ۱۳۹۵/۰۴/۵
- (۵) بیانات در دیدار خانواده های شهدای هفتم تیر و جمعی از خانوادههای شهدای مدافع حرم، ۱۳۹۵/۰۴/۰۵
- (۶) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸
- (۷) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۱/۱۲/۷
- (۸) بیانات در خطبه های نماز جمعهی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۱۹
- (۹) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸
- (۱۰) (بیست و یکمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه الله)، ۱۳۸۹/۰۳/۱۴)
- (۱۱) (۱۳۹۰/۰۵/۱۶)
- (۱۲) (بیانات در دیدار افشار مختلف مردم در سالروز میلاد حضرت علی (علیه السلام)، ۱۳۸۷/۰۴/۲۶)
- (۱۳) (دیدار با مسلمانان شرکت کننده در چهارمین مجمع جهانی اهل بیت:، ۱۳۸۶/۰۵/۲۸)
- (۱۴) ۱۳۸۸/۱۱/۱۳
- (۱۵) بیانات در خطبه های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹
- (۱۶) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸
- (۱۷) بیانات در دیدار فرماندهان سپاه، ۱۳۷۳/۰۶/۲۹
- (۱۸) فرازی از دعای کمیل
- (۱۹) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸
- (۲۰) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۱/۱۲/۰۷
- (۲۱) بیانات در خطبه های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

- (۲۲) الدعوات (للراوندى) / سلوة الحزين، ص ۱۸
- (۲۳) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸
- (۲۴) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه تهران، ۱۳۸۵/۰۷/۲۱
- (۲۵) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه ي تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۰
- (۲۶) بحار الأنوار (چاپ بيروت)، ج ۱۶، ص ۲۱۰
- (۲۷) بيانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۷۲/۰۴/۲۳
- (۲۸) خطبه هاى نماز جمعه تهران، ۱۳۸۷/۰۶/۲۹
- (۲۹) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه ي تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹
- (۳۰) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه ي تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹
- (۳۱) الكافى (چاپ اسلامية)، ج ۲، ص ۴۶۸
- (۳۲) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه ي تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹
- (۳۳) بيانات در دیدار جمعى از اعضاى تشکلهائى دانشجویى، ۱۳۷۵/۰۹/۱۵
- (۳۴) بيانات در خطبههائى نماز جمعه تهران، ۱۳۸۵/۰۷/۲۱
- (۳۵) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸
- (۳۶) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه، ۱۳۷۱/۱۲/۰۷
- (۳۷) كنز العمال، متقى هندی ج ۲ ص ۶۸ ح ۳۱۵۵؛ ميزان الحكمة، محمدى رى شهرى ج ۲ ص ۸۷۳
- (۳۸) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه ي تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹
- (۳۹) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸
- (۴۰) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه، ۱۳۷۷/۱۰/۰۴
- (۴۱) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه ي تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹
- (۴۲) بيانات در خطبه هاى نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۲/۰۷
- (۴۳) فرازى از مناجات شعبانیه

۴۴) بیانات در دیدار خانواده‌های شهدای هفتم تیر و جمعی از خانواده‌های شهدای مدافع حرم،
۱۳۹۵/۰۴/۰۵

۴۵) من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص: ۳۳۵

۴۶) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۲/۰۷

۴۷) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ۱۳۷۷/۱۰/۰۴

۴۸) بیانات در دیدار دانشجویان و اساتید دانشگاه‌های استان همدان ۱۳۸۳/۰۴/۱۷

۴۹) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۵۰) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸

۵۱) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۲/۰۷

۵۲) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۵۳) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۵۴) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۵/۰۳/۲۱

۵۵) یادداشت حضرت آیتالله خامنه‌ای درباره مناجات شعبانیه، ۱۳۶۹/۱۰/۰۱

۵۶) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۵۷) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۵۸) بحار الأنوار (چاپ بیروت)، ج ۹۰، ص ۳۲۱

۵۹) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۶۰) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸

۶۱) (لَا يَسْتَجِيبُ الدُّعَاءَ مِنْ قَلْبٍ لَاه) مصباح الشریعة، ص: ۱۳۳

۶۲) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۶۳) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸

۶۴) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ی تهران، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹

۶۵) بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۲/۰۷

۶۶) مکارم الأخلاق، طبرسی، ص ۳۱۷

۶۷) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۱/۲۸

۶۸) بیانات در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۳/۱۲/۰۷

KHAMENEI.IR